

Forfatter: Marita Akhøj Nielsen
Titel: B. S. Ingemann
Anvendt udgave: B. S. Ingemann

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (dsl.dk)
Det Kongelige Bibliotek (kb.dk)

B.S. Ingemann

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)

Indledning

Ingemann, hans tid og værk - et overblik

Ingemanns produktive liv strækker sig over mere end 50 år. Han blev født i året for den store franske revolution, men i et fredeligt hjørne af et enevældigt kongedømme. Som purung oplevede han bombardementet af København i 1807, hvor krigens rædsler, men også det nationale sammenhold gjorde uudsletteligt indtryk på ham. Tilværelsens ekstremer præger hans ungdomsdigtning, der lægger sig tæt op ad den tyske universalromantik. Den langvarige Italiensrejse 1818-19 åbnede hans øjne for de kunstneriske muligheder i skildringen af det jævne, jordbundne hverdagsliv, og omkring 1820 nærmede han sig den poetiske realisme, uden dog at fornægte det overnaturlige, universelle perspektiv, der for hele livet gjorde ham til ægte romantiker. Som sit bidrag til genrejsningen af Danmark efter Napoleonskrigenes amputering af riget skrev han fra midten af 1820'erne en række nationalromantiske værker. De kom til afgørende at præge den danske selvforståelse, og skønt Ingemann ikke sympatiserede med tidens demokratiske strømninger, blev især de historiske romaner et centralt led i folkets åndelige mobilisering op til og under Treårskrigen 1848-50. Nationens religiøse følelse påvirkede han lige så grundlæggende med sine salmer, især morgen- og aftensangene. Mæt af dage døde han som hele Danmarks feterede yndlingsdigter, lykkeligt forskånet for at opleve 1864.

Ingemann var umådelig produktiv, og han arbejdede med et bredt spektrum af genrer. Over 50 selvstændige værker udgav han, adskillige i flere bind (jf. bibliografien). Allerede i 1843 begyndte hans *Samlede Skrifter* (forkortet SS) at udkomme, og han redigerede dem selv. Hver eneste tekst gennemgik han samvittighedsfuldt, også ved yderligere genoptryk, og især ungdomsskrifterne blev udsat for gennemgribende ændringer. Fra midten af 1840'erne udkom de nye værker både særskilt og som dele af SS (jf. Henrik Andersson, Flemming Conrad, Per Dahl og Jørgen Hunosøe: *Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800*, 1996, s. 26-29).

Digterens stadige revisionsarbejde betyder, at valget af tekstgrundlag er afgørende vigtigt. Desværre er de tidlige værker endnu ikke blevet udgivet tilfredsstillende, men må benyttes i førsteudgaverne; et enkelt af dem findes her i digital faksimile, nemlig *Procne* fra 1813 (forkortet P), der bl.a. indeholder "Varners pøetiske Vandringer" (s. 65-286) og dramaet "Turnus" (s. 287-450). Skannet foreligger her *Fjorten Eventyr og Fortællinger* (forkortet EF) og *Valdemar Seier* (forkortet VS), der begge gengiver førstetrykkenes tekst, samt *Levnetsbog I-II og Tilbageblik paa mit Liv og min Forfatter-Periode fra 1811-1837* (forkortet LT), som er en udgave af Ingemanns egenhændige manuskripter. Derudover findes digitale faksimiler af en række værker i senere optryk: *Erik Menveds Barndom, Kong Erik og de Fredløse, Prins Otto af Danmark og hans Samtid, Holger Danske* (forkortet HD), *Morgen og Aftensange* (forkortet MA) og *Landsbybørnene* (forkortet L).

Biografi

- [Barndom på Falster 1789-1800](#)
- [Skolegang i Slagelse 1800-06](#)
- [Student og digter i København 1806-18](#)
- [Dannelsesrejse og hjemkomst 1818-22](#)
- [Sorø 1822-62](#)

Til Ingemanns biografi har vi en række gode kilder, først og fremmest de to selvbiografiske værker *Tilbageblik paa mit Liv og min Forfatter-Periode fra 1811-1837* (1863) og *Levnetsbog* (1862) (jf. afsnit nedenfor: "Selvbiografiske værker"). Dertil kommer et meget stort antal breve til og fra Ingemann, hvoraf mange er udgivet i en række forskellige samlinger (jf. bibliografien). Hans position som folkekær digter har givet sig udtryk i en betragtelig mængde biografier (jf. bibliografien).

Barndom på Falster 1789-1800

Ingemanns far var præst i landsbyen Torkilstrup midt på det nordlige Falster. Af livet i præstegården har den gamle digter givet et indtagende billede:

Den blandede Lyd af Husfolkenes Træske i Gaarden, af Hundenes Smaabjæffen, af Hestenes muntre Vrinsken, naar de redes til Vands, af det talrige Fjærkræs Klukken, Skræppen og Sladdren, af Duernes Kurren paa Taget og af Pleilernes Taktslag paa Logulvet fremkaldte den særegne Stemning af Tryghed og Fred, som kun Landsbybørn kjende. Saasnart Kakkellovnen i den friske Vintermorgen buldrede i Dagligstuen og Ruderne begyndte at optøes eller man havde aandet sig et lille Kighul gennem Isblomsterne til Daglyset og det vaagnede Liv i Gaarden, samlede Familien om den syngende Themaskine, og snart vare baade Smaa og Store i Virksomhed, de Mindste mest med Leg og mere ude end inde.

(LT s. 16 f.)

Blandt "de Mindste" var Bernhard den allermindste, børneflokkens yngste. Som han skildrer familielivet, var det varmt og harmonisk, trods generationernes og personlighedernes forskellighed. Moderen var lige så mild som smuk (LT s. 14), og faderens autoritet var ikke tyngende. På hans knæ lærte drengen sit første latin: "'Oculus et Øie - Thorax en Trøie - Jeg kan see paa dit Øie, der er en Skjelm i din Trøie'" (LT s. 13). Med til familien hørte også Vorherre, "den usynlige Fader" (LT s. 57 f.), hvis kærlige omsorg for Bernhard og resten af skabningen aldrig betvivledes. De vældige begivenheder i samtidens Europa mærkede barnet ikke meget til; undervejs til Torkildstrup var Marseillaisen blevet en selskabssang (LT s. 268).

De få dystre barndomsminder er kortvarige glimt, der ikke rækker ved den fundamentale tryghed. Først med faderens død på den sidste dag i det 18. århundrede blev Bernhard fordrevet fra sin paradisiske tilværelse. Den dag forblev ruderne frosne, og "Stilheden i Huset var saa stor, at den eneste Lyd, den mindste Dreng erindrer, var Dørenes Knirken" (LT s. 163). På dødslejet greb faderen ham i armen og råbte: "'Afveien fra Rælingen, Dreng!'" (LT s. 164). For den voksne Ingemann stod det som en kærlig advarsel mod moralsk og åndelig deroute (LT s. 270 f.).

Skolegang i Slagelse 1800-06

Med sine yngste børn flyttede Ingemanns mor til Slagelse, hvis latinskole nød et vist ry -

aldeles ufortjent efter erindringerne at dømme. Skolegangen domineredes af drengenes brutalitet, lærernes afstumpethed og den bevidstløse udenadslære, selvom der var formildende omstændigheder: den klassiske litteraturs skønhed, et par kammeraters retfærdighedssans og barokke humor, enkelte læreres dannelse og pædagogiske evner.

Det var triste år i små kår. Familien ramtes af sygdom og brudte forhold, hvortil kom den konstante økonomiske usikkerhed. Med slaget på reden den 2. april 1801 blev storpolitikken ubarmhjertigt nærværende, men også opløftende, takket være den nationale begejstring, der fulgte. Efterhånden udviklede den livlige landsbydreng sig til en indadvendt drømmer i takt med, at det ureflekteret nære gudsforhold veg for den intellektuelle fascination af antikkens filosofi.

Student og digter i København 1806-18

Efter endt skolegang drog Ingemann til København, hvor han reglementeret gik i gang med studierne og pligtskyldigt valgte juraen, selvom han brændte for poesien. Det engelske angreb på København i 1807 oplevede han på nærmeste hold: "Jeg havde hørt Kuglerne pibe Bomberne springe og staaet med Vaaben paa Volden med brændende Lyst til at hævne mine faldne Kammeraters Død paa en forhadet Fjende, medens Byen stod i Flamme omkring mig" (LT s. 280). Ved bombardementet brændte alle hans ejendele, bl.a. manuskripterne med de første digte. I de nærmeste år derefter mistede han flere af sine nærmeste, venner, brødre, moderen, og han ventede selv at dø ganske ung. Skønt de tragiske begivenheder prægede hans digtning afgørende, hindrede de ikke hans arbejde.

Han debuterede i 1811, og de følgende fem år sikrede en friplads på Valkendorfs Kollegium, at han kunne koncentrere sig om at skrive. Den indre forudsætning for periodens omfattende produktion var den kærlighedslykke, som i 1812 besegledes ved forlovelsen med Lucie Mandix (1792-1868). Storsindet accepterede hendes far, den respekterede embedsmand Jacob Mandix, datterens valg af en sværmerisk poet uden nogen udsigt til en fast indtægt, der var den uomgængelige forudsætning for at blive gift. Hos publikum fik Ingemann langvarig succes, hvorimod den akademiske kritik var ubarmhjertig og ramte ham hårdt. Selv holdt han sig uden for tidens litterære fejder, men Grundtvig forsvarede ham mod alle angreb, og det blev indledningen til et mangeårigt nært venskab.

Napoleonskrigenes voldsomme begivenheder ude i verden lod ham kold, for "Mellem Ideelivet og Menneskelivet var der mig et svælgende Dyb, som kun Kjærlighedens og Poesiens himmelske Regnbue kunde lægge Broen over" (LT s. 286). Først de nationale katastrofer i kølvandet på krigen, især tabet af Norge i 1814, rystede digteren i elfenbenstårnet.

Dannelsesrejse og hjemkomst 1818-22

Med kongelig understøttelse kunne Ingemann i 1818 drage ud på sit livs længste rejse. Det var ikke nemt at forlade Lucie, men han var klar over, at udlandet kunne give hans digtning ny kraft:

See dog maa jeg engang den skjønnne sælsomme Verden,
Maa mig udryde engang af Drømmenes stillere Land,
See mangfoldige Liv, som udenfor røres og glimrer,
Glemme min Verden for den, som større sig tumler om min.
("Kiel", *Reiselyren*, Første Deel, 1820, s. 15).

Ruten gik over Tyskland, Frankrig og Schweiz med mange ophold og vandringer langs Rhinen og i Alperne. Flere åndsbeslægtede digtere besøgte han, især Ludwig Tieck, som han stiftede et livslangt venskab med; E.T.A. Hoffmann opsøgte han forgæves, Goethe ville han ikke møde - dertil var afstanden i livsanskuelse for stor. I Rom befandt han sig strålende blandt de danske kunstnere, og under en udflugt til Napoli forelskede han sig hovedkulds, men besindede sig. På hjemvejen opholdt han sig længe i Wien, hvor han arbejdede intenst, ligesom han havde gjort det under hele rejsen.

Ved hjemkomsten i efteråret 1819 forestod bearbejdelsen af de mange indtryk og - lige så presserende - bestræbelsen for at tilvejebringe de økonomiske muligheder for at stifte familie. Med udnævnelsen til lektor i dansk sprog og litteratur ved det netop genoprettede Sorø Akademi var hans borgerlige tilværelse sikret, og han kunne endelig gifte sig med sin Lucie.

Sorø 1822-62

I det fredfyldte hus ved søen levede det barnløse par tæt og lykkeligt sammen, begge optaget af deres kunst. Lucie var en flittig maler, hvad Ingemann fuldt ud respekterede på tværs af tidens almindelige kvindeopfattelse. Bortset fra et par udlandsrejser, til Tyskland i 1828, til Sverige og Norge i 1833, tilbragte de resten af livet i Sorø med den årlige Københavnstur som en af de få afbrydelser. De første mange år var arbejdet som lektor overkommeligt, og selvom Ingemann ikke var nogen pædagogisk naturbegavelse, var han afholdt af sine elever. Efterhånden knyttede han venskab med flere kolleger ved akademiet, især Carsten Hauch, og den unge H.C. Andersen fandt et tiltrængt fristed hos det forstående ægtepar, som han også siden besøgte med mellemrum.

Med de historiske romaner fra 1820'erne og 30'erne nåede Ingemanns popularitet nye højder hos publikum, om ikke hos smagsdommerne, hvis førende repræsentant, J.L. Heiberg, allerede som ganske ung havde latterliggjort hans værker. For første og sidste gang provokerede den hvasse kritik ham til modangreb, og i et års tid lagde den litterære fejde beslag på hans arbejdskraft.

Over for tidens tiltagende politiske røre stod Ingemann ganske fremmed. I demokratiet så han åndløshedens, materialismens og dumhedens tyranni, mens enevælden under ansvarlige regenter som Frederik VI og Christian VIII sikrede nationens åndelige og timelige velfærd. I løbet af 1830'erne kom han til at føle sig isoleret fra samtiden i det kvælende idylliske Sorø:

Men nu kommer min egen Vinter snart,
Og jeg længes nu efter Havet svart,
Hvor det bruser med stærkere Strømme.
Fast Verden blev mig en fremmed Ø;
Men Hjertet smelted ved stille Sø,
Og Sangen blev Fortids-Drømme.

("Digterliv i Sorø", dateret 1841, trykt i SS 2. Udgave, 4. Afdeling 8. Bind, 1864, s. 50)

Ingemann slap ikke fri af Sorø, tværtimod fik han fra 1842 pålagt det byrdefulde hverv som leder af akademiet, hvis sag han loyalt førte, til det blev lukket i 1849. Fra slutningen af 1840'erne kom han i bedre samklang med tiden. Treårskrigen 1848-50 åbnede hans øjne for, at folkeånden kan udfolde sig stærkt også under demokratisk styreform. Når soldaterne passerede gennem Sorø, hyldedes digteren som et nationalt samlingsmærke. På hans halvfjerdsårsdag i 1859 overrakte hvidklædte unge piger ham et guldhorn som en gave fra hele det danske folk. Indtil få dage før sin død var han beskæftiget med at digte og skrive på sin *Levnetsbog*. Han døde stille og afklaret, med én eneste bekymring tilbage: Lucie. Hans

begravelse blev en national begivenhed med særtog fra København til Sorø.

Forfatterskabet

- [Ungdomsdigtningen](#)
- - ["Varners pøetiske Vandringer"](#)
 - [De øvrige ungdomsværker](#)
 - [Vurderingerne af ungdomsdigtningen](#)
- [Fantastikken mellem romantik og realisme](#)
- - [Eventyr og Fortællinger](#)
 - [Senere fantastik](#)
 - [Vurderingerne af fantastikken](#)
- [De nationalromantiske værker](#)
- - [Den nationalhistoriske cyklus](#)
 - [Vurderingerne af de historiske romaner](#)
 - [Holger Danske](#)
 - [Vurderingerne af Holger Danske](#)
- [Salmer og religiøse digte](#)
- - [Morgen og Aftensange](#)
 - [Senere salmer](#)
 - [Vurderingerne af salmerne](#)
- [Samtidsromanerne](#)
- - [Den stumme Frøken](#)
 - [Landsbybørnene](#)
 - [Vurderingerne af samtidsromanerne](#)
- [Selvbiografiske værker](#)
- - [Tilbageblik](#)
 - [Levnetsbog](#)
 - [Vurderingerne af selvbiografierne](#)
- [Sammenfatning](#)

Da Ingemanns værker er så talrige og vidtspændende, både i tid og genrer, er det hensigtsmæssigt at gruppere dem lidt håndfast, nemlig i afsnit om ungdomsdigtningen, fantastikken, de nationalromantiske værker, salmer og religiøse digte, samtidsromanerne og de selvbiografiske værker. I en afsluttende sammenfatning samles trådene. Kun enkelte tekster, som eftertiden har anset for centrale eller karakteristiske, bliver gennemgået, mens andre omtales kort. En del figurerer alene i bibliografien.

Ungdomsdigtningen

Ingemann inddeler selv sin digtning fra 1811-22 i to perioder, hvoraf den første er overvejende lyrisk, præget af følelse og fantasi, bortvendt fra den ydre verden (*LT* s. 279). Den anden periode, fra 1815, karakteriserer han som lyrisk-dramatisk, sundere og mere udadvendt (*LT* s. 288). Trods de ubestridelige forskelle er de fælles træk i hans værker fra debuten til omkring 1820 dog mere fremtrædende, hvad der gør det nærliggende at behandle dem under ét.

"Varners pøetiske Vandringer"

Ingemanns første bøger er løst strukturerede digtsamlinger, præget af kortere lyriske tekster, men også med enkelte større sammenhængende værker. Centralt i ungdomsdigtningen står

"Varners pøetiske Vandringer" fra 1813 (P s. 65-286).

I et programmatisk indledningsdigt (P s. 67-69) præsenteres hovedpersonen, den "Evighedahnende" digter Varner, og bogen overgives til læseren, der tildales: "Du, som har Evighed drømt, du, som har Kjærlighed ahnet". I øvrigt har værket form af breve fra den unge Varner til vennen Carl. De ydre begivenheder og omstændigheder fortælles i prosaafsnit, hvor der lægges op til de mange digte om det væsentligste: Varners følelser.

Uden snærende bånd eller planer for en borgerlig tilværelse, kun med sin harpe som bagage, vandrer Varner omkring i det forårsskønne Danmark. Hans naive tiltro til medmenneskene skuffes, indtil han må erkende det uløselige modsætningsforhold mellem den drømmende kunstner og de bjergsomme borgere. Følelsen af at være fremmed i samfundet rummer i sig en ubestemt længsel. Ved mødet med den smukke, fromme Maria finder længslen sit jordiske mål, og trods adskillelse og misforståelse vover Varner at erklære sin kærlighed:

Du, som svøbt i Skjønheds Rosenklæde,
Gaaer i jordisk Dragt en himmelsk Aand,
Du, hvis Øye straalere hellig Glæde,
Pige! see, mit Liv er i din Haand:
Som en eenlig Lampe svagt det brænder,
Viftende i Nattens Mulm og Slud,
O! beskjærm den huld med dine Hænder!
Eller - sluk den ganske ud!
(P s. 241)

Maria rejser uden at have besvaret frierdigtet, hvorefter Varner bliver alvorligt syg. Da det viser sig, at hun kun er draget bort for at indhente sin fars accept af forbindelsen, kan Varner med ny kraft vende tilbage til livet. De bliver forlovet og gift, uden på noget tidspunkt at indlede et seksuelt forhold. Selvom deres kærlighed altså forbliver uskyldsren, er lykken ikke fuldkommen, "een dunkel Skye" (P s. 268) adskiller fortsat de elskende fra himlen og hinanden, og det vil den gøre, så længe den fysiske krop indespærrer deres evige sjæl og gnisten af den universelle ånd i deres inderste:

Men aldrig gaaer den Skye forbi,
Saalænge Støvet hyller Ætherflammen,
Først da, naar Aand med Aand tilfulde smelter sammen,
Først da er Sjælen i sin Himmel fri.
(P s. 269)

Den evighedslængsel, der er et grundvilkår for selv den lykkeligste kærlighed, indfris inden længe: Maria bliver alvorligt syg, og for at kunne følge hende i døden lader Varner sig smitte af hende. Hans sidste brev til Carl klinger ud i salig forvisning om snart at skulle forenes med sin elskede hos Gud.

"Varners pøetiske Vandringer" er universalromantikkens svar på Goethes *Werther*. Den rent åndelige kærlighed skildres som vejen til at genfinde den tabte harmoni mellem individet og verdensaltet, selvom splittelsen først kan heles, når alle sanselige bånd er sprængt af døden. I drømme kan vi ane denne salige forening, og kunstnerne formår at gøre den nærværende - om end kun momentant.

De øvrige ungdomsværker

Procne hedder den digtsamling, der rummer "Varners pøetiske Vandringer". Titlen er navnet på en græsk kongedatter, hvis tragiske skæbne endte med hendes forvandling til en svale. Fuglens "klynkende Stemme" tolker Ingemann som en længsel efter Guds rige (P s. 3-6), og denne elegiske tone præger de lyriske digte i samlingen, ligesom i *Digte 1-2* (1811-12). I formel henseende er teksterne meget frie, et udtryk for den romantiske digters oprør mod smålige regler.

Et brud med det regelrette er det også, at forskellige genrer indgår i samme bog. Dramaerne "Mithridat" og "Turnus" afslutter hhv. *Digte 2* og *Procne* (P s. 287-450). Ingen af dem opførtes. Først med *Blanca og Masaniello*, begge fra 1815, fik Ingemann sin teaterdebut. Succes'en var stor og blev året efter fulgt af *Hyrden af Tolosa*. Men da havde han fået nok af "en Theaterdigters Uro, Spænding, Ængstelser og Fortrædeligheder"; for ham blev publikums applaus efter tæppefald spoleret af erindringen om "en Munk, der efter Døden havde instrueret sine Liigbærere" og lignende uplanlagte komiske optrin midt i de tunge tragedier (LT s. 302 f.). For tragiske er alle hans dramaer i perioden. De splittede karakterers natside udfolder sig i voldsomme konflikter med drab, vanvid eller incest som følge. Pinagtigt dvæles der ved ekstreme bevidsthedstilstande, hvor realitets- og identitetsfølelsen går i opløsning, og det ubevidste truer med at tage over. Den dystre grundtone mildnes ikke overbevisende af slutsclenernes forsoning.

Til Ingemanns yndlingsgenrer hører eventyrdigtet. Med de tidligste, "Parizade" og "Gangergriffen" (i *Digte 1-2*), hensættes vi til en eksotisk østerlandsk verden, mens det vældigt visionære *De sorte Riddere* (1814) sammensmelter mytologiske træk af vidtforskellig oprindelse med mindelser om korstogsriddere og Kong Arthurs ædle mænd. Lettilgængeligt er dette symboladede epos ikke, men det greb Grundtvig, som i dets digter så en åndsfrænde. Lettere er tonen i *Reinald Underbarnet* (1816), hvis yndefulde skildringer af en fortryllet natur munder ud i hele skabningens forløsning.

Livsopfattelsen er den samme i alle de brogede forklædninger: Mennesket er stillet over for et fundamentalt valg mellem ondt og godt, mellem dæmonisk og guddommeligt. I den enkelte ytrer dæmonien sig som sanseligt begær efter magt og vellyst eller som intellektuel stræben efter fuldkommen forståelse; dybest set er målet det samme, jegets triumf. Men frelsen er det stik modsatte, individets forening med altet, og den nås ved den barnligt tillidsfulde tro på Gud, det faste evighedshåb og den åndelige, rene kærlighed. Det er poesien og i det hele taget kunstens opgave at udtrykke denne sandhed. Derved genskabes den oprindelige harmoni, om også kun for et øjeblik; den endelige forløsning nås først hinsides sanseverdenen.

Vurderingerne af ungdomsdigtningen

Ingemann debuterede et årti efter Oehlenschläger, og trods alle ligheder mellem de to romantiske digtere er forskellene nok så iøjnefaldende. Ikke uden polemiske bagtanker siger Ingemann om den tidligste periode af sit forfatterskab, at den

[...] characteriserer sig fornemmelig ved Følelsens Overvægt og Phantasien Hang til at iklæde Ideerne, Verdensanskuelsen og det hele indre Liv en symbolisk Billedragt, uden bevidst Stræben efter plastisk Modelling eller yppig Udmaling af det ydre Liv, men med en desto inderligere Tilsluttelse til Ideelivet selv, til den ahnende Følelses og den aandelige Phantasies dunkle hemmelighedsfulde Regioner.

(LT s. 279)

Hermed lægger han afstand til Oehlenschlägers berømmede sanselighed, og netop den var

det, samtidens kritikere savnede i hans alt for luftige digtning. Ondskabsfuldt udstilles dens æteriske karakter, mest sårende i Heibergs *Julespøg og Nytaarsløier* (1816), der rent ud latterliggør ham og hans værker. Berygtet er Heibergs fatale flytning af udråbstegnet i Varners "Elsk eller - had mig Pige! uden Ende" (P s. 172, jf. J.L. Heiberg: *Dramatik i udvalg*, udgivet af Jens Kr. Andersen, *Danske Klassikere* 2000, s. 117 [link til stedet]). Mange år senere, da Ingemann redigerede *SS*, blev Heibergs parodi anledningen til en fuldstændig omarbejdelse af "Varners pøetiske Vandringer", især ved forkortelser og udeladelser; som en markering af det mindre spiritualistiske præg ændredes titlen til "Varners Sommer-Vandringer" (*SS* 4. Afdeling 2. Bind, 1845, s. 41-116, jf. Leif Ludwig Albertsen: "Die neuen Tabus des poetischen Realismus: Ingemanns Änderungen am eigenen romantischen Frühwerk" i: *In Search of the Poetical Real. Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik*, redigeret af John F. Fetzer, Roland Hoermann & Winder McConell, 1989, s. 1-10).

Eftertiden var længe hård ved Ingemanns ungdomsdigtning, dybest set fordi den strider mod den herskende opfattelse af den danske guldalderlitteratur som 'sund' og velafbalanceret, fjernt fra de farlige ekstremer, der præger den tyske romantik. Men siden 1980'erne har der været en voksende interesse og forståelse for netop Ingemanns mest ekstreme ungdomsværker, hvor romantikken udfolder sig stort og vildt.

Fantastikken mellem romantik og realisme

I forerindringen til samlingen *Nye Eventyr og Fortællinger* (1847) karakteriserer Ingemann selv sine fantastiske fortællinger:

De ere som oftest udsprungne af den Stemning, der gjerne tillader Fantasien at dvæle ved den dunkle hemmelighedsfulde Side af Menneskenaturen - uden at lade den prosaisk bortforklarende Forstand gribe forstyrrende ind i Fremstillingen - men dog derfor ikke bortfjerner den psykologiske Mulighed, der giver Ideens høiere Sandhed Skikkelse i de aandelige Phænomeners Verden.

(*Nye Eventyr og Fortællinger*, 1847, den upaginerede "Forerindring")

Karakteristikken rammer præcist fantastikkens særpræg, dens modvilje mod at give en entydig forklaring på tilsyneladende overnaturlige begivenheder.

Eventyr og Fortællinger

På flere felter betegner *Eventyr og Fortællinger* (1820) et nybrud i Ingemanns produktion, samtidig med at værket i andre henseender fortsætter ungdomsdigtningen. Samlingen består af fire ret lange prosatekster, nemlig ét renlivet eventyr og tre fantastiske fortællinger, en ny genre i forfatterskabet.

Eventyret "Det høie Spil" (EF s. 7-41), der indleder *Eventyr og Fortællinger*, ligger genremæssigt i forlængelse af ungdomsdigtningen. Ikke desto mindre sætter teksten skel i hans produktion. Formelt sker det ved, at prosaen nu opdyrkes som en lødig udtryksmåde, mens den tidligere klart havde været underordnet poesien. Hele tonen er friskere og gladere end før, især fordi helten, den muntre Holger, er meget mere livsduelig end de ældre værkers smægtende elskere. Også han må dog overvinde alvorlige fristelser, inden han vinder sin elskede, og kun ved ydmygt at genvinde barnetroens umiddelbare gudsforhold frelser han sin sjæl efter en letsindig pagt med djævelen.

Med "Moster Maria" (EF s. 73-95) gengiver Ingemann for første gang "Characteertræk og Begivenheder af den nyere Tids daglige Liv" (LT s. 301). Titelpersonen er hans mors moster (LT s. 22-24), hvis ægteskab med en moderne Blåskæg, folkeeventyrets grumme hustrumorder, bringer hende i skæbnesvanger kontakt med tilværelsens dæmoniske afgrunde; selvom hun overlever, sker det ikke uden sår på sjælen i form af genkommende depressioner. Hos slægtninge finder hun betryggende materielle vilkår, i evighedshåbet lindring for sit forpinte sind.

Inspirationen til "Sphinxen" (EF s. 42-72) er litterær, nemlig E.T.A. Hoffmanns "Der goldene Topf" (1814-15). Her er splittelsen, identitetsforvirringen og derealiseringen vidt fremskreden: Hovedpersonen Arnold oplever, at han former sin skæbne ved at skrive den - hvis det da er ham og ikke hovedpersonen i Hoffmanns fortælling, der er på færde. Ikke kun han selv, men også hans omgivelser og medmennesker rummer så mange lag, at han er nær ved at blive afsindig. Først da han opgiver at forstå den mangetydige virkelighed, reddes han fra det truende vanvid. Tilmed vinder han sin elskede Cordula, der formulerer betingelsen for deres forening: "mig skal Ingen see, uden den, som troer paa mig og elsker mig, uden at forstaae mig" (EF s. 72). Men prisen er høj: Han må afvise det borgerlige samfund, overvinde sine ønsker om magt eller ære og bekæmpe den fysiske erotik.

Forfærdet genkender den samvittighedsplagede Franz sine egne træk i portrættet af Judas på "Altertavlen i Sorø". Efter at have svigtet sin herres, grevens, tillid har han aldrig fundet ro, og Judasidentifikationen fører ham til selvmord. Hans efterladte skriftemål hindrer, at den unge grev Otto følger sit hjerte og gifter sig med Franz' datter; de to er halvsøskende og viger rædselsslagne tilbage fra et incestuøst kærlighedsforhold. Kun håbet om en forening efter døden redder dem fra fortvivlelsen.

Det centrale tema i *Eventyr og Fortællinger* er individets splittelse mellem den sanselige og den åndelige verden. I barndommens umiddelbare lykke er dobbeltheden uproblematisk, men vi udrides af denne harmoni ved forstanden, seksualdriften og den sociale ambition. For den voksne er det livsopgaven at forædle disse tre typer begær til hengivelse, i form af troen, kærligheden og den kunstneriske fantasi. Derved genvindes barndommens tabte paradys, tilmed på et højere plan, fordi først erfaringerne fra kampen mod fristelserne giver harmonien dybde. Skønt teksterne postulerer en sådan afsluttende harmoni, er deres hovedemne dissonansen og splittelsen.

Senere fantastik

Hele resten af sit liv fortsatte Ingemann med at skrive fantastiske fortællinger. Også uden for kortprosaen præger fantastikkens dobbeltblik hans modne produktion; selv Dannebrogssunderet er hyllet i denne villedede uklarhed:

Krigerne standsede og saae mod Himlen, og i Stormen hvirvlede et stort rødt Banner med et hvidt Kors over deres Hoveder. "Jo høiere det løftes, jo nærmere er Seiren", lød, som gjennem en uhyre Raaber, en stærk og mægtig Røst, som Ingen mærkede hvorfra kom, men som mange troede kom fra Himlen.

(VS s. 368)

Nogen hovedbeskæftigelse blev kortprosaen aldrig for Ingemann, han opfattede den som et åndehul mellem større opgaver. Når han havde samlet et passende antal, blev de udgivet, første gang i 1827 under titlen *Noveller*. Kun i én samling, *Varulven, Den levende Døde, Corsicaneren* (1835), er der en indre sammenhæng mellem teksterne: De tre fortællinger er

formet som breve fra en landsbypræst, og der er et vist personsammenfald mellem de to første.

Selvom fortællingerne er blevet til over et spand af 40 år, kan der ikke påvises nogen udviklingslinje i deres tematik eller grundholdning. I skildringerne af dagliglivet indgår undertiden aktuelle forhold, især i samlingen *Fire nye Fortællinger* (1850), hvor Treårskrigen har sat sine tydelige spor. Imidlertid forblev Ingemanns tro på den åndelige verden urokket, og når han foretrak at fremføre den i fantastikkens tvelys, er det udtryk for religionens trængte stilling i den begyndende sækularisering.

Hyggelige bliver fortællingerne aldrig; med forkærlighed dvæler de ved utilpassede personer, hvis karakter og skæbne blotlægger vilkårene for al timelig lykke: Den er kortvarig, ufuldkommen og kun tilgængelig for et fåtal - saligheden, den fuldendte lykke, er forbeholdt en højere eksistensform. Ved at fastholde dette ærkeromantiske perspektiv demaskerer de fantastiske fortællinger tidens biedermeieridyl.

Vurderingerne af fantastikken

I Danmark blev *Eventyr og Fortællinger* ikke anmeldt, og først de senere samlinger blev omtalt nogenlunde udførligt. I 1835 var det oplagt at sammenligne *Varulven, Den levende Døde, Corsicaneren* med fru Gyllembourgs hverdagshistorier, der klart foretrækkes frem for Ingemanns usikre greb om virkelighedsskildringen (*Kjøbenhavnspostens* søndagstillæg, *Søndagsblad*, 12/4 1835). Siden hen bliver kritikken rettet direkte imod selve fantastikkens væsen, idet anmelderne fordømmer fortællingernes modvilje mod at give en entydig, enten naturlig eller overnaturlig, forklaring på begivenhederne (*Kjøbenhavnsposten* 7/12 1847, *Flyve-Posten* 14/12 1847, *Kjøbenhavnsposten* 12/9 1850).

Både i Tyskland og Sverige var der interesse for Ingemanns kortprosa. *Eventyr og Fortællinger* blev oversat til tysk hele tre gange trods den blandede modtagelse, hvor særlig Ingemanns afhængighed af Hoffmann vakte anstød. Også et par af de senere samlinger oversattes i deres helhed til svensk eller tysk, ligesom enkelttekster blev det.

Længe blev fantastikken behandlet stedmoderligt af litteraturhistorikerne, omtalt meget kort og lidt nedladende. Baggrunden er utvivlsomt, at de fantastiske fortællinger i særlig høj grad modsiger billedet af den modne Ingemann som den barnligt naive digter, der havde sin styrke i morgen- og aftensangene for børn og i de historiske romaner, der efterhånden blev regnet for drengbøger. Også den gængse fremstilling af den danske guldalderlitteratur som harmonisk kunst modsiges af fantastikkens voldsomme sammenstød mellem hverdagslivet og den oftest dæmoniske ånde verden. Siden 1980'erne er Ingemanns kortprosa blevet taget anderledes alvorligt, og interessen har især samlet sig om de fantastiske fortællingers fremstilling af den splittede personlighed og deres fundamentale tvivl om virkelighedens egentlige beskaffenhed.

De nationalromantiske værker

Ingemann blev tidligt nationalt vakt. De voldsomme begivenheder under Napoleonskrigene skabte i hele Europa en hidtil uset nationalfølelse, der naturligvis også fik kunstnerisk udtryk. Tendensen findes allerede i Ingemanns ungdomsværker, fx stammer den heroiske fædrelandssang "Vift stolt paa Codans Bølge" fra *Julegave* (1816, s. 93-95). De nationalromantiske hovedværker skrev han dog først i 1820'erne og 30'erne.

Den nationalhistoriske cyklus

Ingemanns ansættelse ved Sorø Akademi i 1822 var en af de væsentligste forudsætninger for hans nationalhistoriske digtning. Stillingen forpligtede ham til at undervise i dansk litteraturhistorie, hvad der selvfølgelig forudsatte et velfunderet kendskab også til Danmarkshistorien. Omgivelserne virkede inspirerende, for her boede han "midt blandt store Minder fra vor romantiske Tid paa Klostergrunden ved den skovkrandste Sø" (LT s. 304).

Den "romantiske Tid" - det er middelalderen, hvis ridderpoesi var selve inspirationskilden for den tyske romantik. I 1810'ernes danske litteratur var perioden derimod relativt uopdyrket, ganske overskygget af den hedenske oldtid. Grundtvig så rigtigt, da han i 1819 overrakte Ingemann første bind af sin Saxo-oversættelse med en opfordring til at besynge Danmarks middelalder: Manden og stoffet var som skabt for hinanden.

Middelalderskildringerne indledtes med eposet *Waldemar den Store og hans Mænd* (1824), fulgtes af de fire romaner *Valdemar Seier* (1826), *Erik Menveds Barndom* (1828), *Kong Erik og de Fredløse* (1833) og *Prins Otto af Danmark og hans Samtid* (1835) for at afrundes af eposet *Dronning Margrete* (1836).

I denne cyklus beskrives 250 års historie. Åbningsscenen er det borgerkrigshærgede Danmark omkring 1150, slutableauet det lykkeligt forenede Norden i 1398. Mellem disse to yderpunkter er der - både i historien og i Ingemanns værk - talrige op- og nedture, som for digteren afspejler den danske folkeånds fremtræden under forskellige vilkår. Trods de kongelige titler er den egentlige hovedperson nemlig folkeånden, romantikkens betegnelse for det særegent danske, der er selve forudsætningen for nationens beståen. Folkeånden kan ikke forstås som en abstrakt størrelse, men kun gribes i sine konkrete manifestationer i tiden. Derfor bliver historien den fornemste vej til både den enkeltes og nationens dannelse.

Målet for Ingemanns nationalhistoriske cyklus er en national og en religiøs vækkelse af hele det danske folk, som det direkte siges i de berømte indledningsord til *Waldemar den Store og hans Mænd*:

Stig op af Graven, du Slægt, som døde!
Forkynd dit Fald og afmal din Brøde!
Advar os for Udslettelsens Dom,
Og viis os hvorfra din Frelse kom! [...]
Til dansk og stor og til herlig Iid -
Til Danmarks Frelse i Nødens Tid!
(s. 3 f.)

Selvom de seks værker udgør et hele, er de dog ret forskellige. Videst udbredelse fik romanerne, og af dem var den tidligste, *Valdemar Seier*, banebrydende. Med den skabte Ingemann sit selvstændige bud på en historisk roman i forlængelse af Walter Scotts (1771-1832) populære værker. Samtidig gav det store format ham muligheden for at imødekomme tidens dyrkelse af den 'interessante' person med en nuanceret, sammensat psyke.

Konstituerende for *Valdemar Seier* er kongens egen skæbne, som fortælles kronologisk gennem romanens tre dele. Alligevel er kompositionen uoverskuelig, for der er et mylder af personer, hvis historie også berettes. Vigtigst blandt dem er helteskikkelsen Carl af Rise og hans elskede Rigmor, foruden de to dæmoniske figurer fru Helene og Kullemanden, der skæbnesvangert griber ind i Valdemars liv.

Ved romanens begyndelse er Valdemar en ung, sejrrig kriger, der heldigt bekæmper intriger og oprørsforsøg, men selv er splittet mellem den sarte, fromme Dagmar og den stolte, sanselige Beengjerd. Ægteskabet med Dagmar dæmper kongens ambitioner, uden at hindre hans felttog i Nordtyskland. På sit dødsleje advarer dronningen mod Beengjerd, og da Valdemar alligevel ægter hende, sår hendes fornemme kulde splid mellem konge og folk. Eksemplarisk viser slaget ved Lyndanisse, at kun når de to parter samles i fælles gudsfrygt, kan Danmark sejre under det himmelsendte Dannebrog (VS s. 352-370). Sejrsrusen bliver kortvarig, da tre på hinanden følgende katastrofer undergraver kongens magtposition: Beengjerd's død, forræderiet på Lyø, hvor Valdemar fanges af en utro vasal, og nederlaget ved Bornhøved efter hans løskøbelse. Ved at tolke nederlaget som Guds straf for sit overmod vender han det til en åndelig sejr, idet han beslutter at anvende resten af sit liv til en fredelig genrejsning af nationen.

Vurderingerne af de historiske romaner

Valdemar Seier skabte furore. Bogen blev læst af alle samfundslag fra kongen til røgterdrengen og blev genudgivet allerede i 1828, hvor den fulgtes af *Erik Menveds Barndom*. Men folkets dom var ikke kritikernes. Anmeldelserne var overvejende negative, den betydeligste, Chr. Molbechs i *Nordisk Tidsskrift for Historie, Litteratur og Kunst* fra 1828, ligefrem grov. Punkt for punkt påviser Molbech, hvordan Ingemann står ynkeligt tilbage for Walter Scott: Persontegningen er ubehjælpelig, fremstillingen er uoverskuelig, anakronismerne falder over hinanden. Udlandets reaktion var mere positiv, og *Valdemar Seier* blev snart oversat til svensk, tysk og engelsk.

Provokeret af Molbechs kritik svarede Ingemann igen, med eventyret *Huldre-Gaverne eller Ole Navnløses Levnets-Eventyr* (1831), fulgt af endnu et par polemiske værker (*Nogle Oplysninger om Huldregaverne* (s.å.) og *Opstanden i Litteraturstaden* (s.å.)). Fejden gav ham luft, og det er betegnende for ham, at der midt i bitterheden er blevet plads til så lyst et digt som "I Snee staaer Urt og Busk i Skjul" (*Huldre-Gaverne* s. 213 f.). Derefter genoptog han romanrækken med *Kong Erik og de Fredløse* (1833) og *Prins Otto af Danmark og hans Samtid* (1835); som en følge af Molbechs kritik indledte Ingemann den sidste roman med en fortale, hvor han gjorde rede for sine principper og modstillede dem Scotts (jf. *LT* s. 304-307 og 312-315, hvor synspunkterne gentages).

Valdemar Seier udkom syv gange i Ingemanns levetid, de øvrige historiske romaner seks. Hver ny udgave var revideret, bl.a. korrigeredes de historiske unøjagtigheder, Molbech havde påpeget, og en funktionel kapitelinddeling kom til. Efter forfatterens død genoptryktes romanerne gang på gang, efterhånden primært rettet til børn. I 1928 kom den første bearbejdelse for børn, og den fulgtes af yderligere en håndfuld mere eller mindre omarbejdede udgaver.

Holger Danske

Opmuntret af de historiske romaners popularitet gjorde Ingemann folkeånden til emne for endnu et værk, denne gang i form af en romancecyklus: *Holger Danske* (1837). Både genren og stoffet, der er hentet fra de sagnagtige folkebøger om Karl Magnus og Holger Danske, har givet digteren friere hænder end i romanerne.

Det episke stof er Holgers skæbne, der fortælles af ham selv, struktureret som fem meget forskellige livsafsnit. Første del, "Hjemmet. Udgang i Verden", rummer hans barndomsminder om Danmarks natur og sprog. I "Holgers Ungdom" fortæller han om sin forelskelse i den skønne Gloriant og resignationen, da han opdager hendes kærlighed til Carvel; sublimeringen

B. S. Ingemann,

får udtryk i henrevne digte, hvor han mindes hendes sang:

Haand! du dejlige Haand, som leged paa Strengel
Under dig bæved Strengene saligt og længe.
Svimmel endnu
Kommer min Sjæl dig i Hu,
Haand! du dejlige Haand, som leged paa Strengel
(*HD* s. 33)

Djærv er tonen i "Heltelivet", hvor Holger fortæller løs om kampene i det fremmede og om kammeraterne, Karl den Stores tolv jævninge. Stemningen skifter, da han når til den bitreste begivenhed i sit liv: Han svigter sin ed, og det er hans skyld, at kejserens unge søn dør. Først ved ydmygt at erkende sin utilstrækkelighed og modtage tilgivelse bliver han et helt menneske.

"Holger i Norden og Østen" lader helten vende hjem for at regere fædrelandet, som han møder med "I alle de Riger og Lande" (*HD* s. 70). Hjemme finder han ingen ro, og drevet af længsel bryder han op mod "Østerlide", "vore Drømmes Land" (*HD* s. 73).

Men længslen kan ikke tilfredsstilles på Jorden, som Holger tager afsked med i sidste del, "Genoplivelsen":

Jeg saa kun tilbage. Mig Livets Lyst bortklang;
Da toned mig i Sjælen saa trøstelig en Sang:
Se frem, men ej tilbage! - Hvad Hjertet attraar,
Maaske dog engang under Solen du naar. [...]

Men naar under Sol ej Sjælen, hvad den vil -
Saa er der andre Sole og andre Stjerner til.
Og slukkes alle Sole og Stjerner engang -
Dog Livets Kilde springer, hvor evig den sprang.
(*HD* s. 84 f.)

Den fuldkomne lykke anes i et glimt, da Holger ser verdensnaturen forklaret. Han hensættes til Morganas rige, hvor kærligheden, drømmen og poesien råder. Der er han nu i dådløse tider, men han kaldes tilbage til Danmark, "Naar Livet blomstrer i Danskens Sind" (*HD* s. 100).

Det er et indtagende portræt af folkekaraktøren, Ingemann giver med *Holger Danske*: djærv, ærlig, tapper, glad ved det nærværende, åben for de store følelser og fantasiens anelser om en højere harmoni. Tilløb til selvgodhed imødegås af syndsbevidstheden, men fortvivlelsen mildnes af troen på Guds tilgivelse. Kærligheden til fædrelandet bliver aldrig indskrænket nationalisme, fordi den afbalanceres af længslen mod det fremmede, og hele værkets universalistiske perspektiv sprænger ethvert snæversyn.

Ingemanns sigte med værket var en bred national vækkelse, og han indoptog bevidst træk fra de folkelige genrer: I folkebøgerne fandt han stoffet, og jeg-formen er overtaget fra *Rimkrøniken*. Fra den og fra folkeviserne hentede han stilprægende ord og vendinger.

Vurderingerne af *Holger Danske*

Holger Danske blev ikke anmeldt i samtiden, hvad der ikke hindrede værkets udbredelse. Flere gange genoptryktes det, både komplet og i udvalg, og forskellige komponister satte det i

musik. Især Niels W. Gades melodier fra 1863 sikrede mange af sangene et langt efterliv.

Også litteraturhistorikerne satte digtkredsen højt; for Vilhelm Andersen stod den som Ingemanns ypperste arbejde, og han regnede den blandt det allerbedste i den danske romantik (*Illustreret dansk Litteraturhistorie* bd. 3, redigeret af Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen, 1924, s. 242-245). Betegnende for værkets position er det, at Tom Kristensen benævnte sidste del af sin roman *Hærværk* (1930) "Og slukkes alle Sole" (s. 333).

Mere end de professionelle litteraters anerkendelse ville den folkelige succes have glædet Ingemann selv. Det er fuldstændig i hans og værkets ånd, at *Højskolesangbogen* har hentet sit anonyme motto fra *Holger Danske*: "Det var de danske Skjalde, der sang" (*HD* s. 15).

Salmer og religiøse digte

I en vis forstand er alt, hvad Ingemann skrev, religiøs digtning, for han var siden sin ungdom forvisset om eksistensen af en højere virkelighed, og han anså det for kunstens centrale opgave at udtrykke anelserne om denne åndelige realitet. Meget tidligt blev religiøsiteten specifikt kristen, og siden den store udenlandsrejse 1818-19 var distancen til katolicismen udtalt. Nogen dogmatiker blev han aldrig. Med Grundtvig havde han voldsomme sammenstød om kødets opstandelse, som han ikke kunne overvinde sig til at tro på. I sine senere år blev han overbevist om, at vi efter døden gennemlever en åndelig udvikling, hvis slutpunkt er den altomfattende harmoni; i *Tankebreve fra en Afdød* (1855) skildres de første trin hen imod den endelige universelle forsoning.

Allerede i digtsamlingen *Julegave* (1816) findes en gruppe "Højtidsange" (s. 1-24) med tilknytning til kirkeåret, og kort efter sin ansættelse forfattede han en samling *Morgenpsalmer til Brug for Eleverne i Sorøe Academies Skole* (1823). I 1825 fulgtes de op af *Høimesse-Psalmer til Kirkeaarets Helligdage*.

Morgen og Aftensange

Hovedværket er dog helt uden tvivl morgen- og aftensangene. Oprindelig udkom de i to små hæfter, *Morgensange for Børn* (1837) og *Syv Aftensange* (1838), men siden den samlede udgave i 1839 har de stået som en enhed, ja et begreb. Sammen med Weyses melodier blev de skrevet til børn i asyler, datidens daginstitutioner, som kun benyttedes af fattigfolk. De skulle bruges ved morgen- og aftenandagterne på hver af ugens syv dage. Som et lille brud på ugedagens stive skema er forårssangen "Storken sidder paa Bondens Tag" kilet ind mellem sangene til morgen og til aften (*MA* s. 28 f.).

Den første af morgensangene, "Nu ringer alle Klokker mod Sky" (*MA* s. 11 ff.), er præget af ugedagens, nemlig søndagens, særlige karakter, men det gælder ikke de øvrige: "Lysets Engel gaaer med Glands" (*MA* s. 14 f.), "Nu vaagne alle Guds Fugle smaa" (*MA* s. 16 f.), "I Østen stiger Solen op" (*MA* s. 18 ff.), "Gud skee Tak og Lov" (*MA* s. 21 ff.), "Morgenstund har Guld i Mund" (*MA* s. 24 f., der ikke må forveksles med Grundtvigs mere kendte salme af samme navn) og "Nu titte til hinanden" (*MA* s. 26 f.). De syv aftensange er "Der staaer et Slot i Vesterled" (*MA* s. 33 f.), "Dagen gaaer med raske Fjed" (*MA* s. 35 f.), "Til vor lille Gjerning ud" (*MA* s. 37 f.), "I fjerne Kirketaarne hist" (*MA* s. 39 ff.), "Bliv hos os, naar Dagen helder" (*MA* s. 42 f.), "Den skønne Jordens Sol gik ned" (*MA* s. 44 f.) og "Den store stille Nat gaer frem" (*MA* s. 46 f.).

Skønt metrisk varierede har sangene et tydeligt fællespræg. I dem alle er barnets lilleverden udgangspunktet for det kosmiske perspektiv: Universet er et kontinuum fra sneglen med hus

på ryg til himmeloceanerne. Ubesværet åbnes nuet mod skabelsen, Jesu liv og evigheden. Liv udvikler sig til død som dag til nat, men udelukkende for at genopstå til nyt, evigt liv. Kun forbigående brydes harmonien, for den milde Guds kærlige omsorg gælder alle hans børn, og kun hvad han vil, sker. Fortrøstningsfuldt kan vi begive os til dagens aktiviteter som til nattens hvile, trygt er der overalt.

Billedsproget er enkelt, med mange personifikationer, centreret omkring lyset som livgiveren. Om morgenen vækkes hele skabningen af lysets engel til dåd, om natten lyser stjernerne som Guds øje over den ensomme. I alle forhold er lyset vores forbindelsestråd til en højere verden, det er en afglans af paradisyset, "Glimt fra Lysets Hjem" (MA s. 20).

Senere salmer

Livet igennem fortsatte Ingemann sin salmedigtning, men uden en samlet udgivelse bortset fra SS. De bedste salmer minder om morgen- og aftensangene ved deres lyriske karakter. Frelsehistorien fortælles ikke, men forudsættes som baggrund for en stemning af tryghed, hvor det nære oplades med kosmiske dimensioner uden disharmoniske brud:

Gjennem de favre

Riger paa Jorden

Gaae vi til Paradis med Sang!

("Pilgrimssang", *Dansk Kirketidende* V, 8/9 1850, optrykt som "Valfartssang" i SS 2. Udgave, 4. Afdeling 7. Bind, 1861 s. 233)

Vurderingerne af salmerne

Den samtidige litteraturkritik interesserede sig ikke meget for Ingemanns salmedigtning. Set med eftertidens bagklogskab er det forbløffende, at *Morgen- og Aftensange* ikke fremkaldte nogen litterær vurdering. Men til Weyses kongeniale melodier opnåede den lille samling øjeblikkelig popularitet. En officiel markering af Ingemanns status som salmedigter var det, at han fik betroet slutredaktionen af den autoriserede *Psalmebog til Kirke og Huus-Andagt* (1855, kendt som "Roskilde Konvents Salmebog").

For eftertiden står morgen- og aftensangene som et lysende mesterværk, beundret for sin storladne simpelhed og naive inderlighed, en enestående vellykket sammensmeltning af romantikkens uendelighedsoplevelse og biedermeieridyllen. Selvom enkelte af sangene er gledet ud af skolens og kirkens faste repertoire, har flertallet fortsat deres plads selv i den mest skræbete udgave af den danske litterære kanon.

Kirkelige kredse har haft vanskeligt ved at acceptere den teologiske vaghed, de mange engle og den megen sjæl i Ingemanns salmer. Men i et sækulariseret samfund er det netop fraværet af dogmatisk substans og koncentrationen om den religiøse følelse, der gør dem så anvendelige - og elskede. Ved de anledninger, der i særlig grad kalder på det tætte familiesammenhold, jul og begravelse, sætter Ingemanns salmer ord på oplevelsen af, at det jævne menneskeliv har "Himlen i sin Favn" ("Fred hviler over Land og By", Ljunge: *Harpen* 3/1 1823, genoptrykt i SS 4. Afdeling 6. Bind, 1845 s. 88 f.).

Samtidsromanerne

Det folkelige, udadvendte repræsenterer kun én side af Ingemanns digtning i 1830'erne og

40'erne. En række værker fra perioden domineres af hans lede ved tidsåndens politiserende materialisme, despotiske ligemageri og overfladiske formdyrkelse. Fremmedfølelsen kulminerer i *Blade af Jerusalems Skomagers Lommebog* (1833), hvis hovedperson er den evigt udstødte jøde. Med *Renegaten* (1838), *Salomons Ring* (1839), der indledes af den erotiske digtkreds "Salomons Ungdomskjærlighed eller Sulamiths og Salomons Sange", og *Kunnuk og Naja eller Grønlænderne* (1842) flygter han til eksotiske egne på kloden. Den er han ved helt at forlade i de spekulative *Stjernebilledernes Symbolik* (1840) og *Skyhimlen eller Den Luke-Howardske Skyformationslære, betragtet som Billedform for Naturpoesien* (1840).

Naturligvis ligger der en stillingtagen til samtiden også i disse værker, men det sker i forklædning. Først Treårskrigen 1848-50 gav den gamle digter mod på at skildre sit eget folk og sin egen tid i romanens mere direkte form.

Den stumme Frøken

I sin første samtidsroman, *Den stumme Frøken* (1850), lader Ingemann forskellige tidstypiske personer repræsentere aspekter af folkeånden. Den djærve Gustav er forfatterens talerør i sin tolkning af frontoplevelserne:

"Den rette gamle Holger baade i symbolsk Betydning, og som virkelig Sagnhelt, er ogsaa min gode Ven, hvad man saa vil kritisere ham til i Studerekamrene. Jeg mener, han har lyslevende været med os i reglementerede danske Uniformer, og har, som en brav Skandinav, baade havt svenske og norske Kammerater ved sin Side."

(*Den stumme Frøken*, 1850, s. 185)

Foruden skildringen af krigstiden har stemningsbillederne fra det oprørte forår 1848 særlig interesse for eftertiden. Det svækker dog romanens virkning, at personerne er tegnet som skabeloner.

Landsbybørnene

Bredere i miljøskildringen og mere nuanceret i persontegningen er *Landsbybørnene* (1852). Ingemann har selv karakteriseret bogen som en "Nytids-Roman", formentlig en diskret markering af, at den er tænkt som en opfølging af de historiske romaner. Om dem minder den ved sit myldrende persongalleri og sine mange vægtige sidehandlinger; begge dele er tegn på, at også her er folkeånden den egentlige hovedperson.

En konkret hovedperson har romanen dog også i den musikalsk begavede Anton. Han og hans kusine Lise er titlens landsbybørn, og den røde tråd er deres liv fra hans konfirmation i 1840 til deres ægteskab i 1852. I første del forlader Anton landsbyen for at drage til købstaden, hvor hans naive ærlighed og kunstneriske geni udstiller den provinsielle lilleverden med dens lidt komiske figurer.

For at få en egentlig uddannelse rejser Anton i anden del til København. Her møder han tilfældigt den gamle professor, der er en berømt komponist, og introduceres af ham til byens fornemme kredse. Professoren vil ikke alene oplære Anton kunstnerisk og socialt, men også forme hans karakter. Derfor advarer han indtrængende sin unge elev mod de fristelser, han selv kun delvis formåede at bekæmpe: erotikken og forfængeligheden.

I tredje del følger vi Anton ud i den store verden, hvor han får en strålende karriere som

virtuos. Gennem det nationalistisk ophidsede Holsten rejser han med et par venner til Italien, hvor han møder den succesrige kastratsanger Spontani og forelsker sig lidenskabeligt i hans indladende, men kolde søster Fioribella. I et klart øjeblik ser han sit livsideal:

[...] kan jeg selv en Gang fremkalde Toner, som maaske i Aartusinder har slumret og drømt i Menneskenaturens Bryst eller i det Folks Sjæl, jeg nærmest tilhører - kan jeg derved vække og fremkalde den ubevidste Verdensaand eller en ædel Folkeaand til nyt Liv og til udødelig Storbedrift i kommende Tider - saa er jeg det Bedste og det Største, jeg nogensinde har drømt om [...]

Drevet af kunstnerisk ambition og erotisk betagelse slutter han sig til Spontanierne, og sammen drager de tre på turné i Amerika. For søskendeparret er motivet alene pengebegær.

Under Antons udlandsophold har det danske samfund gennemlevet voldsomme omvæltninger: Folkestyret og treårskrigen har skabt national løftelse og samling, men den nyindførte religionsfrihed har også muliggjort mormonernes missionsvirksomhed, der skildres som ligefrem forbryderisk. Lise er blandt de omvendte, og først i yderste øjeblik reddes hun fra at blive bortført til Amerika. Også andre farer må hun overvinde, dels en erotisk præget hengivenhed for en faderlig velgører, dels en kold følelse af hovmod over for de fattige forældre.

Velhavende, men trykket af traumatiske oplevelser, alvorlig sygdom og nagende tvivl om sit kald vender Anton hjem. Mødet med det gamle land og folk, vennernes uopstyltede fromhed og ligefremme godhed modner ham til at påtage sig sin livsopgave: at genfinde "de glemte Folketoner" (L II s. 252), folkeåndens uforgængelige udtryk, der griber høj som lav og åbner deres sind for Gud. Men før han kan komponere sådan, må han drage til Italien for at uddanne sig i kirkemusik, ledsaget af sin tro Lise.

Romanens centrale konflikter udspilles mellem tillidsfuld barnetro og hjerteløs refleksion, mellem sand kærlighed og lidenskabelig erotik, mellem ydmygt arbejde for folkeånden og hovmodig selvhævdelse. Det er gammelkendte temaer i Ingemanns digtning, men i *Landsbybørnene* har de fået kraft og liv fra de mange billeder af Danmark i 1840'erne, de livlige skildringer af rejsen gennem Europa, som trækker på Ingemanns egne rejsenotater, og især fra den brogede mangfoldighed af elskelige, morsomme og rørende personer. Sigtet er det samme som for de historiske romaner: en religiøs og national vækkelse af det danske folk.

Vurderingerne af samtidsromanerne

Med især *Landsbybørnene* skabte Ingemann en stor og langvarig succes hos publikum. Også den samtidige kritik var overvejende positiv, selvom den uoverskuelige komposition blev nævnt som en svaghed ved romanen. Samtiden genkendte uden videre Weyse i den gamle professor og H.C. Andersen i Anton. Nok så væsentligt er det, at *Landsbybørnene* er tænkt som Ingemanns svar på eller snarere korrektiv til H.C. Andersens *Improvisatoren* (1835). De to romaner har mange påfaldende ligheder, men i deres sigte og grundholdninger er de vidt forskellige.

Selvbiografiske værker

Gennem en lang årrække syslede Ingemann med selvbiografiske optegnelser, hvoraf meget er gået tabt. To forskelligartede værker har han dog efterladt, begge udgivet posthumt. De er vigtige kilder, ikke bare til hans eget liv, men også til kultur- og især litteraturhistorien i

begyndelsen af det 19. århundrede.

Tilbageblik

Tilbageblik paa mit Liv og min Forfatter-Periode fra 1811-1837 (1863) er oprindeligt tænkt som indledning til *SS* og forfattet i 1837. Dele af skriftet blev indarbejdet i de forskellige afdelinger og bind af *SS*, men den fulde skildring blev først udgivet efter Ingemanns død.

Indledningsvis fortæller digteren kort om sit liv op til debuten (*LT* s. 267-274). Derefter er hovedemnet digtningen, og de biografiske oplysninger tjener til at belyse dens forudsætninger. Hvert enkelt værk karakteriseres kort, og hele forfatterskabet opdeles i perioder med hver deres særpræg.

Ingemanns analyser er præcise, han er, fristes man til at mene, sin egen bedste læser. Også af hele det litterære miljø i Danmark er han en intelligent iagttager trods den dybe modvilje mod adskillige af de samtidige forfattere og litterater.

Levnetsbog

Til umiddelbart før sin død arbejdede Ingemann på sin *Levnetsbog*. Udstilling af privatlivet anså han for uinteressant og decideret anmassende, så det kostede ham selvovertalelse at gå i gang med erindringerne:

Nu tilsidst at samle de adspredte Billedtræk af sit eget aandelige Væsen til et helt anskueligt Sjælebillede, der kunde glæde hans Venner og have Betydning for hans Læsere, syntes ham kun muligt, naar han, som en Afdød, stod udenfor sit helt afsluttede Jordliv og kunde beskue det rent objectivt, som en Andens, uden alle subjective Selvskuffelser. Den Afsondringsskammel, han syntes bestandig at maatte savne ligeoverfor Livsbillederne i hans Fortidsspeil, har han endelig tilnærmelsesviis fundet i den simple Form, at sige *han* istedetfor *jeg* om sig selv.

(*LT* s. 6 f.)

Også ved sit stofvalg modvirker Ingemann bevidst selvcentreringen: Han fremdrager kulturhistorisk interessante træk af dagliglivet i de forskellige samfundslag og tegner mange fine portrætter af personer omkring sig. Fremstillingen er associativ snarere end kronologisk: Minderne fortættes omkring familiemedlemmerne, tjenestefolkene, dyrene, vigtige steder i hus og have, mærkelige genstande, årets gang og enkeltbegivenheder, der skaber afveksling i hverdagen.

Første del skildrer den lille Bernhards opvækst i landsbypræstegården, hvor grundstemningen er den landlige idyls tryghed og fred, der blot forbigående brydes af disharmoni; set med barnets øjne bliver selv ulykke og ondskab primært spændende. Med faderens død modnes drengen: Forgængeligheden og livets fundamentale skrøbelighed går op for ham, mens hans ansvarsfølelse vækkes ved afskeden med barndomshjemmet.

I anden del bosætter familien sig i Slagelse, hvis lærde skole danner rammen om en burlesk komedie, opført dagligt for den undrende Bernhards øjne. Helt realistisk kan fremstillingen dårligt være, men morsom er den. Af det indeklemte liv i en lille provinsby giver den et glimrende indtryk. *Levnetsbog* slutter med den store drengs optagelse i mesterlektien, abrupt midt i en eksamenssituation; til de følgende kapitler nåede Ingemann kun at skrive

indholdsoversigterne.

Det psykologiske grundsynspunkt er, at den voksnes karakter findes allerede i barnet, hvis leg er "Forudafspejlingen af det hele følgende Liv" (LT s. 40). At *Levnetsbog* er en digters erindringer, fremgår af forbindelseslinjerne mellem de tidlige indtryk og værkerne, som Ingemann selv gang på gang fremdrager; derimod var selve opvæksten præget af "Livs poesien" snarere end "Bogpoesien" (LT s. 29).

Erindringerne er fortalt med mild ironi og megen charme. Den gamle digter, som skrev *Levnetsbog*, har været aldeles forelsket i sit barndomshjem - eller rettere i mindet om det. Erindringskrivningens upålidelighed er han fuldt ud klar over: "At man havde mildere Vaardage og skønnere Sommerdage saavel som friskere Frostvintre i Danmark mod Slutningen af det forrige Aarhundrede, end nogensinde senere, tør han vel ikke bestemt paastaa" (LT s. 38). Præget af fiktion understreges yderligere af tredjepersonsfortælleren.

Vurderingerne af selvbiografierne

I betragtning af Ingemanns status som nationalskjald kan det ikke undre, at samtiden modtog hans erindringsværker med begejstring. Især *Levnetsbog* vakte begejstring, og i uddrag blev den læsebogsklassiker i mere end hundrede år.

Sammenfatning

Ingemanns ungdomsdigtning er koncentreret om den modsætningsfyldte psyke og skildrer den åndelige kamp mod tørsten efter magt, vellyst og intellektuel beherskelse; kun ved at overvinde begæret med hengivelsen til barnetroen, evighedshåbet og den rent åndelige kærlighed kan individet genvinde den oprindelige harmoni med sig selv og altet - ellers truer incest, vanvid, død og fortabelse.

Uden at opgive ungdomsdigtningens livsholding udvider han i sine manddomsværker interessefeltet til den ydre verden, og samtidig opdyrker han prosaen. Hans største indsats er rækken af nationalhistoriske værker, hvis sigte er at vække folkeånden, nationalt og religiøst. At især de historiske romaner afgørende har præget dansk selvforståelse, erkendte digteren selv med taknemmelighed, og hans senere samtidsromaner portrætterer varmt, om ikke ukritisk, et bredt udsnit af det danske folk.

Ved sine salmer har han formet nationens religiøse følelse i retning af en enkel, inderlig tillid til Guds faderlige omsorg for hele skabningen. Hans alderdomsværker er koncentreret om tilværelsen efter døden, men også minderne fra en lys barndom er fæstnet i hans erindringer.

Han modtog afgørende indtryk fra den tyske romantik, hvis mest ekstreme danske eksponent han var. Panteist og mystiker blev han dog aldrig, og ungdomsdigtningens spiritualitet antog stadig mere kristen karakter for efterhånden at få luthersk præg. Hverken i teologisk eller litterær sammenhæng accepterede han dogmatiske domme, og i samtidens politiske røre vejrede han selvisk magtbegær eller indskrænket materialisme. Den poetiske realisme i hans manddomsdigtning udspringer nok af interesse for den ydre virkelighed, men biedermeieridyllens besyngelse blev han ikke; dertil var romantikkens protest mod sanseverdenens tyranni for levende også i den gamle digter.

Hans kurs på den litterære børs har været stærkt svingende. Af det samtidige publikum var han elsket, men hos de toneangivende kritikere stod han ikke højt anskrevet. Også eftertidens

domme har været vekslende, hvad der må ses i sammenhæng med de forskellige epokers syn på den danske guldalderlitteratur. Om *Morgen og Aftensange* har der dog aldrig været tvivl: Deres æstetiske værd har været indlysende, siden de blev digtet. I øvrigt var det hovedsagelig den nationalromantiske del af forfatterskabet, der sammen med enkelte salmer sikrede ham en plads på det danske parnas i tiden efter hans død. Med Det Moderne Gennembrud og realismens dominans i den danske litteratur blev så godt som alle hans værker udrangeret. Men i 1980'erne blev forfatterskabet revurderet. Især ungdomsdigtningen og de fantastiske fortællinger vakte en interesse, der siden har bredt sig til det øvrige værk.

Tekstoplysninger

Ingemann var umådelig produktiv, og han arbejdede med et bredt spektrum af genrer. Over 50 selvstændige værker udgav han, adskillige i flere bind (jf. bibliografien). Allerede i 1843 begyndte hans *Samlede Skrifter* (forkortet SS) at udkomme, og han redigerede dem selv. Hver eneste tekst gennemgik han samvittighedsfuldt, også ved yderligere genoptryk, og især ungdomsskrifterne blev udsat for gennemgribende ændringer. Fra midten af 1840'erne udkom de nye værker både særskilt og som dele af SS (jf. Henrik Andersson, Flemming Conrad, Per Dahl og Jørgen Hunosøe: *Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800*, 1996, s. 26-29).

Digterens stadige revisionsarbejde betyder, at valget af tekstgrundlag er afgørende vigtigt. Desværre er de tidlige værker endnu ikke blevet udgivet tilfredsstillende, men må benyttes i førsteudgaverne; et enkelt af dem findes her i digital faksimile, nemlig *Procne* fra 1813 (forkortet P), der bl.a. indeholder "Varners pøetiske Vandringer" (s. 65-286) og dramaet "Turnus" (s. 287-450). Skannet foreligger her *Fjorten Eventyr og Fortællinger* (forkortet EF) og *Valdemar Seier* (forkortet VS), der begge gengiver førstetrykkes tekst, samt *Levnetsbog I-II og Tilbageblik paa mit Liv og min Forfatter-Periode fra 1811-1837* (forkortet LT), som er en udgave af Ingemanns egenhændige manuskripter. Derudover findes digitale faksimiler af en række værker i senere optryk: *Erik Menveds Barndom, Kong Erik og de Fredløse, Prins Otto af Danmark og hans Samtid, Holger Danske* (forkortet HD), *Morgen og Aftensange* (forkortet MA) og *Landsbybørnene* (forkortet L).

I [Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800](#)

(Den røde Betænkning) DSL, 1996, gøres der rede for foreliggende udgaver i afsnittet om B.S. Ingemann, s. 26-29.

Bibliografi

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi](#)

- [Ingemanns værker](#)
- [Brevudgaver](#)
- [Biografier](#)
- [Litteratur om enkelte emner](#)

Ingemanns værker

Digte 1-2, heri "Parizade" (eventyrdigt), "Gangergriffen" (eventyrdigt) og "Mithridat" (drama), 1811-1812

Procne (digtsamling), heri "Varners pøetiske Vandringer" (lyrisk brevroman) og "Turnus"

B. S. Ingemann,

(drama), 1813

De sorte Riddere (epos), 1814

Masaniello (drama), 1815

Blanca (drama), 1815

Røsten i Ørkenen (drama), 1815

Reinald Underbarnet (eventyrdigt), 1816

Hyrden af Tolosa (drama), 1816

Julegave (digtsamling), heri "Krønike om Hr. Helias og Jomfru Beatricia" (fortælling), 1816

Løveridderen (drama), 1816

De Underjordiske (eventyr), 1817

Tassos Befrielse (drama), 1819

Eventyr og Fortællinger, 1820

Reiselyren 1-2 (digtsamling), heri "Carnevallet i Rom" (drama), 1820

Magnetismen i Barbeerstuen (drama), 1821

Kampen for Valhal (drama), 1821

Morgenpsalmer til Brug for Eleverne i Sorøe Academies Skole, 1823

Tale paa Hs. Majestæt Kongens Fødselsdag, 1824

Grundtræk til En Nord-Slavisk og Vendisk Gudelære (afhandling), 1824

Waldemar den Store og hans Mænd (epos), 1824

Høimesse-Psalmer til Kirkeaaarets Helligdage, 1825

Valdemar Seier (roman), 1826

Noveller, 1827

Erik Menveds Barndom (roman), 1828

Huldre-Gaverne eller Ole Navnløses Levnets-Eventyr (eventyr), 1831

Nogle Oplysninger om Huldregaverne (essay), 1831

Opstanden i Litteraturstaden (drama), 1831

Smaadigte og Rejeminder (digtsamling), 1832

Blade af Jerusalems Skomagere Lommebog (digtcyklus), 1833

B. S. Ingemann,

Kong Erik og de Fredløse (roman), 1833

Prinds Otto af Danmark og hans Samtid (roman), 1835 [i ADL: *Prins...*]

Varulven, Den levende Døde, Corsicaneren (fortællinger), 1835

Dronning Margrete (epos), 1836

Holger Danske (digtcyklus), 1837

Morgensange for Børn, 1837

Syv Aftensange, 1838

Morgen- og Aftensange (samlet udgave af de to foregående), 1839 [i ADL: *Morgen og...*]

Renegaten (drama), 1838

Salomons Ring (eventyrdigt), heri "Salomons Ungdomskjærlighed eller Sulamiths og Salomons Sange" (digtcyklus), 1839

Stjernebilledernes Symbolik (digtcyklus med essay), 1840

Skyhimlen eller Den Luke-Howardske Skyformationslære, betragtet som Billedform for Naturpoesien (digtcyklus med essay), 1840

Folkedands-Viser og Blandede Digte (digtsamling), 1842

Kunnuk og Naja eller Grønlænderne (fortælling), 1842

"Ridderløftet" (drama) i: *Samlede Skrifter* 1. Afdeling 5. Deel, 1843

"Det øde Slot" (eventyrdigt) i: *Samlede Skrifter* 4. Afdeling 5. Bind, 1845

Nye Eventyr og Fortællinger, 1847

Tale og Sange .. til højsalig kong Christian den Ottendes Minde, 1848

De fire Rubiner (eventyr), 1849

Fire nye Fortællinger, 1850

Den stumme Frøken (roman), 1850

Landsbybørnene (roman), 1852

Confirmations-Gave, Følgeblade til Luthers lille Catechismus (digtsamling), 1854

Tankebreve fra en Afdød (digtcyklus), 1855

Guldæblet (eventyrdigt), 1856

Levnetsbog (selvbiografi), udgivet af J. Galskjøt, 1862

Tilbageblik paa mit Liv og min Forfatter-Periode fra 1811-1837 (selvbiografi), udgivet af J.

B. S. Ingemann,

Galskjøt, 1863

Efterladte Eventyr og Fortællinger, 1864

"Blik paa det Første og det Sidste" (digtcyklus) i: *Samlede Skrifter* 4. Afdeling 10. Bind, 1865

Samlede Skrifter, 1843-1865

Valdemar Seier, udgivet af Marita Akhøj Nielsen, 1987

Fjorten Eventyr og Fortællinger, udgivet af Marita Akhøj Nielsen, 1989

Tankebreve fra en Afdød, udgivet af Knud Bjarne Gjesing, 1995

Dronning Margrete, udgivet af Niels Kofoed, 1997

Levnetsbog I-II og Tilbageblik paa mit Liv og min Forfatter-Periode fra 1811-1837, udgivet af Jens Keld, 1998

Brevudgaver

Breve til og fra Bernh. Sev. Ingemann, udgivet af V. Heise, 1879

Brevveksling mellem B.S. Ingemann og Fru I.C. v. Rosenørn, udgivet af V. Heise, 1881

Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859, udgivet af Svend Grundtvig, 1882

Ingemann og Atterbom. En Brevveksling, udgivet af Kjeld Galster, 1924

Hauch og Ingemann. En Brevveksling, udgivet af M. Hatting, 1933

H.C. Andersens brevveksling med Lucie & B.S. Ingemann 1-3, udgivet af Kirsten Dreyer, 1997-1998

Biografier

H. Schwanenflügel: *Ingemanns Liv og Digtning*, 1886

Jens Nørregård: *Bernhard Severin Ingemanns Digterstilling og Digterværk*, 1886

Richard Petersen: *Mindeskrift om Bernhard Severin Ingemann i Hundredaaret efter hans Fødsel*, 1889

F. Rønning: *B.S. Ingemann. Liv og Digtning*, 1927

Carl Langballe: *B.S. Ingemann. Et Digterbillede i ny Belysning*, 1949

Litteratur om enkelte emner

Fr. Barfod: *Ingemanns Jordefærd*, 1862

Hans Brix: *Tonen fra Himlen*, 1912, s. 85-104, 2. udg. 1964, s. 75-93

B. S. Ingemann,

Kjeld Galster "Ingemanns Barndom i hans Digtning" i: *Edda* 1921, s. 161-202

Kjeld Galster: *Ingemanns historiske Romaner og Digte*, 1922

Kjeld Galster: *Fra Ahasverus til Landsbybørnene*, 1927

Ingemann-Manuskripter, udgivet af Kåre Olsen & H. Topsøe-Jensen, 1951

Erik Thygesen: "'Litteraturens Rige er en aandelig Fristat'" i: *Analyser af Dansk kortprosa*, redigeret af Jørgen Dines Johansen, bd. 1, 1971, s. 109-121

Th. Borup Jensen i: *Salmen som lovsang og litteratur*, redigeret af Th. Borup Jensen & K.E. Bugge, bd. 2, 1972, s. 170-182

Finn Stein Larsen: "- og ingen formummet skælm. En tekstlæsning i B. S. Ingemann: Erik Menveds Barndom" i: *Kritik* 39, 1976, s. 68-81

Ida Lindenberg: "Om digte- og talekunst. Ingemanns prisafhandling [1812]" i: *Retorik Studier* bd. II, 1978, s. 30-50

Søren Baggesen: "B.S. Ingemanns versdigtning" i: *Dansk litteraturhistorie* bd. 5, 1984, s. 348-359

Marita Akhøj Nielsen: "Teksthistoriske og ortografiske iagttagelser i B. S. Ingemanns 'Valdemar Seier', 1826-1913" i: *Danske Studier* 1986, s. 60-71

Ib Johansen: *Sfinksens forvandlinger*, 1986, s. 17-28

Jürg Glauser: "Italienische Kindheit und nordisches Foyer. Zu Bernhard Severin Ingemanns Erzählung 'Alttertavlen i Sorø'" i: *Applikationen. Analysen skandinavischer Erzähltexte*, Frankfurt a.M., Bern, New York, 1987, s. 131-160

Børge Møller-Madsen: "Ingemann - lysets salmedigter" i: *Århus Stift*, 1988, s. 19-30

Ivy York Möller-Christensen: *Den danske eventyrtradition 1800-1870*, 1988, s. 108-122

Marita Akhøj Nielsen: "Om kilderne til B. S. Ingemanns Valdemar Seier" i: *Danske Studier* 1988, s. 85-114

Peter Balslev-Clausen: *Salmedigteren B.S. Ingemann*, 1989

Knud Bjarne Gjesing: "Solens sanger - om B.S. Ingemann som salmedigter" i: *Ribe Stiftsbog* 1989, s. 8-30

B.S. Ingemann: *Morgen- og Aftensange*. Efterskrift af Knud Bjarne Gjesing, 1989

Bent Windfeld: "Ingemann i salmebogen" i: *Aalborg Stiftsbog*, 1989, s. 45-59

Leif Ludwig Albertsen: "Die neuen Tabus des poetischen Realismus: Ingemanns Änderungen am eigenen romantischen Frühwerk" i: *In Search of the Poetical Real. Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik*, redigeret af John F. Fetzer, Roland Hoermann & Winder McConell, 1989, s. 1-10

Flemming Lundgreen-Nielsen: "Sjælens natside. Det ubevidste i dansk romantik" i: *Kaos og kosmos. Studier i europæisk romantik*, redigeret af Hans Boll-Johansen og Flemming Lundgreen-Nielsen, 1989, s. 75-100

B. S. Ingemann,

Jan Rosiek: "Ingemanns romantiske eventyr. En læsning i den demanske manér" i: *Passage* 8, 1990, s. 49-69

Sven H. Rossel: "Midnight Songs and Churchyard Ballads: The Other Ingemann. A Study in Danish 'Gothic' Romanticism" i: *Vänbok. Festgabe für Otto Gschwantler*, Wien 1990, s. 237-264

Niels Kofoed: *H. C. Andersen og B. S. Ingemann. Et livsvarigt venskab*, 1992

Niels Kofoed: *Den ukendte Ingemann*, 1996

Flemming Lundgreen-Nielsen: "Den fortrængte Ingemann" i: *Som Runer paa Blad. Arbejdspapirer om dansk litterær romantik 1800-1820*, redigeret af Henrik Blicher, 1996, s. 75-92

Knud Bjarne Gjesing: "Den indre revolte. B.S. Ingemann. 'Sphinxen'" i: *Læsninger i Dansk Litteratur 1820-1900*, 1998, s. 9-25, 331 f.

Nicolai Eriksen: "Mellem kosmos og fædreland - et blik på B.S. Ingemanns salmer og historiske romaner" i: *Transfiguration*, 1. årg., nr. 1, 1999, s. 87-116

Per Dahl: "B.S. Ingemanns gendigtning af Davids 23. salme" i: *Nordisk litteratur og mentalitet*, 2000, s. 159-167.

Niels Kofoed: *Magiens poetik. Den litterære fejde i 1831 mellem B.S. Ingemann og H.C. Ørsted i idéhistorisk og filosofisk perspektiv*, 2002